

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 2-67

DOI:10.17721/sophia.2019.14.1

Л. Д. Владиченко, д-р філос. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

larysa.vla@gmail.com

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА РАДА ЦЕРКОВ І РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ – ПОНАД ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто специфіку інституційної сфери міжрелігійних та міжконфесійних відносин в Україні. Висвітлено передумови виникнення одного з міжрелігійних об'єднань в Україні – Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій. Здійснено огляд структури та статутних документів ВРЦіРО. Досліджено специфіку діяльності та особливості організаційної структури цієї Ради. Проаналізовано співпрацю Ради з державними установами та виокремлено проблемні аспекти міжконфесійної та державно-конфесійної сфер.

Ключові слова: Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, міжрелігійні об'єднання, міжрелігійні та міжконфесійні відносини, релігійні організації державно-конфесійні відносини.

У 2016 році виповнилось 20 років від створення Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій (далі ВРЦіРО). Можливість існування даного формату ВРЦіРО надає сучасна модель державно-конфесійних відносин України.

Якщо звернутися до теоретичної площини проблематики відносин між державою та релігійними організаціями, то зауважимо, що існує доволі розмаїта кількість їх класифікацій, в основі яких закладено різні критерії. Автор статті як класифікаційний критерій у відносинах між державою та релігійними організаціями пропонує розглядати якість суб'єктної взаємодії учасників цих відносин. У результаті чого можна виокремити три типи комунікативної взаємодії у цих відносинах, а саме – паритетний, індивідуальний та неприязний. Таким чином, виходячи із потенційної варіативності можливих взаємодій між суб'єктами відносин, можна екстраполювати та виокремити три вищезазначені типи відносин між державою та релігійними організаціями. В Україні впроваджується паритетна модель таких відносин.

Відповідно, суб'єктами, які репрезентують державний компонент у даних відносинах, можуть виступати уповноважені державні органи центрального та регіонального рівня підпорядкування у структурі органів виконавчої влади, до компетенції яких входить формування та реалізація державної політики у релігійній сфері. Суб'єктами, що представляють релігійний компонент вказаних відносин, можуть виступати окремі релігійні організації, які діють в тій чи іншій державі, а також міжрелігійні та міжконфесійні інституційні об'єднання.

Отже, в Україні, як і в інших європейських країнах, у сфері міжрелігійних/міжконфесійних та державно-конфесійних відносин здійснюють свою діяльність відповідні інституційні об'єднання які виступають повноправними суб'єктами у вказаних відносинах. Такі об'єднання утворюються в Україні в період з 1991 по 2015 роки і діють за принципом спільної діяльності або ж за принципом реалізації проектів соціального спрямування. Одними з першоутворених міжрелігійних та міжконфесійних об'єднань спрямованих на реалізацію проектів соціального спрямування були Українське біблійне товариство – засноване у 1991 році та Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України – заснована у 1994 році.

Утворення ВРЦіРО відбулося у 1996 році. Необхідно наголосити на тому, що вказане міжрелігійне об'єднання в Україні, серед інших, об'єднує найбільше інституцій церков і релігійних організацій в Україні і є одним з ак-

тивних суб'єктів у державно-конфесійних відносинах які репрезентують релігійну сферу держави.

Значимо, що дослідженням інституційної складової міжрелігійних/міжконфесійних та державно-конфесійних відносин в Україні займаються В. Бондаренко, В. Єленський, С. Здіорук, Ю. Кальниш, А. Колодний, Л. Филипович, У. Хаварівський та інші. Слід зазначити, що в наукових доробках бракує комплексного аналізу діяльності міжрелігійних об'єднань, зокрема ВРЦіРО. Автор статті акцентує увагу саме на безпосередньому дослідженні діяльності ВРЦіРО в контексті інституційної складової міжрелігійних та державно-конфесійних відносин в Україні.

Метою статті є розгляд діяльності та структурних особливостей одного з міжрелігійних об'єднань в Україні – Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій. Для реалізації окресленої мети необхідно виконати наступні завдання: окреслити передумови створення ВРЦіРО; з'ясувати організаційну специфіку ВРЦіРО; проаналізувати особливості статутної діяльності ВРЦіРО; проаналізувати практичну діяльність ВРЦіРО.

Побудова та впровадження саме партнерської моделі державно-конфесійних відносин є одним із пріоритетних напрямів у реалізації державної політики у сфері релігії. Принаймні такі меседжі лунають у спічах керівників держави впродовж всієї незалежності України. Дискусивна взаємодія суб'єктів відносин між державою та релігійними організаціями у партнерському типі в ідеалі має відтворювати цілісну роботу на зразок живою організму, в якому злагоджено працюють всі складові, що втілюється у механізмі взаємодії останніх.

Повертаючись до висвітлення практичної площини діяльності ВРЦіРО, зазначимо, що цю діяльність можна умовно виділити на два періоди. Перший, від заснування ВРЦіРО у 1996 р. до 2004 р., відповідно другий з 2005 р. до теперішнього часу включно. Критерієм щодо виділення цих періодів виступає організаційна складова ВРЦіРО.

Якщо звернутися до історичної ретроспективи, то як відомо, створення ВРЦіРО стало можливим за ініціативи керівників держави (Л. Кучми) у грудні 1996 р. безпосередньо та за підтримки керівництва Державного комітету України у справах релігій (В. Бондаренка). Отже ВРЦіРО розпочала свою діяльність при новоствореному, на той час, державному органу України у справах релігій, що діяв з 1995 до 2004 року включно.

Зауважимо, що впродовж незалежності України таких профільних держорганів існувало сім, які послідовно змінювали один одного в структурі виконавчої влади

і існування цих держорганів передбачено нотою закону. Наприклад, згідно з текстом статті 30 Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" у редакції від 1996 р. "Державний орган України у справах релігій покликаний забезпечувати проведення державної політики щодо релігій і церкви" [3].

Необхідно підкреслити, що попереднім держорганом, який забезпечував проведення державної політики щодо релігій і церкви, з липня 1994 р. по жовтень 1995 р., було Міністерство України у справах національностей, міграції та культів. Звернемо увагу на те, що, по-перше, в назві даного органу фігурує згадка про "культу"¹, яка в принципі є некоректною і носить образливий характер для представників релігійної спільноти (на цьому представники останньої свого часу неодноразово наголошували).

По друге, фактично завданням цього міністерства в контексті реалізації державної політики в сфері релігій було подолання конфліктних ситуацій попередніх років у релігійному середовищі, зняття "гарячих точок" між УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ. "Подальше життя показало об'єктивну неефективність даного органу для розв'язання складних, особливо в середині 90-х років, міжцерковних відносин, а також для налагодження ефективних державно-церковних відносин" [10, с. 9].

Отже, недолугість назви, поєднання декількох стратегічних напрямів держполітики, а також практична неефективність призвела до ліквідації цієї держструктури і утворення окремого профільного держоргану у справах релігій – Державного комітету у справах релігій (який діяв за президенства Л. Кучми). За час свого існування Держкомрелігій послідовно забезпечував державну політику щодо релігій, сприяв вирішенню конфліктних ситуацій у релігійному середовищі, процесу реституції церковного майна тощо.

Враховуючи, на той час, конфліктогенність релігійного середовища, тенденцію зростання релігійної мережі було прийнято політичне рішення щодо створення при Держкомрелігій представницький міжконфесійний консультативно-дорадчий орган – ВРЦіРО. Ідея створення ВРЦіРО полягала в у тому, щоб ВРЦіРО сприяла веденню діалогу між владою і релігійними організаціями і залучала представників релігійної спільноти до вирішення проблемних питань міжконфесійної державно-релігійного комплексу.

Таким чином, можна констатувати, що у 1996 р. в Україні виникає чергове міжконфесійне об'єднання, однак перше, яке діє на громадських засадах при центральному органі виконавчої влади України. До складу ВРЦіРО ввійшли на той час керівники православних, католицьких, протестантських, іудейського та мусульманського релігійних центрів інституційна мережа яких на той час становила близько 90 %.

Принцип роботи ВРЦіРО полягав у тому, що з відповідною періодичністю у приміщенні Держкомрелігій відбувалися засідання цього міжрелігійного консультативно-дорадчого об'єднання на яких були присутні перші особи релігійних організацій та представники держоргану у справах релігій і де обговорювалися шляхи вирішення актуальних проблемних питань державно-конфесійних відносин.

Зазначений формат співпраці держоргану і представників релігійних організацій в період з 1996 до 2004 року включно, як відзначають представники релігійних організацій, так і експерти у сфері державно-конфесійних відносин, привів до поступового вироблення та накопичен-

ня позитивного та продуктивного досвіду співпраці представників державних та релігійних інституцій.

З 2004 р. після президентських виборів (президентом обирають В. Ющенка), відповідних змін політичної конфігурації держави, проведенню кон'юнктурних трансформацій у виконавчій гілці влади, зокрема, відбувається чергова ліквідація державного органу України у справах релігій. Функції щодо реалізації державної політики у сфері релігій передають до Міністерства юстиції України де створюється Департамент у справах релігій. Таким чином відбувається пониження статусу цього держоргану. Також зазначимо, що керівництво згаданого вище Департаменту при Мінюсті не актуалізувало питання щодо діяльності при ньому міжконфесійного об'єднання.

Таким чином, у 2005 р. відбувається організаційне переформатування ВРЦіРО. З цього часу представники Ради наголошують на новому форматі своєї діяльності, який ґрунтується на принципах "незалежності від органів державної влади України, політичних партій, інших громадських формувань та їх керівників" [5].

Отже, через дев'ять років свого існування ВРЦіРО набуває статусу незалежного міжрелігійного та міжконфесійного об'єднання. Як вказано в установчих документах Ради, ВРЦіРО створена "з метою об'єднання зусиль релігійних організацій по національно-духовному відродженню України: координації міжконфесійного діалогу як в Україні, так і поза її межами; участі у розробці проектів законодавчих та інших нормативних актів з питань відносин між державою та релігійними організаціями; здійснення колективних заходів добродійного характеру" [6, с. 13].

Зазначимо, що ВРЦіРО ні з моменту свого існування, так і до нині не набувала статусу юридичної особи, тобто не здійснювала реєстрації свого положення (статуту), а діє на громадських засадах. Однак необхідно підкреслити, що до членів Ради згідно з п. 8.2 її Положення входять "релігійні центри діючих в Україні релігійних об'єднань (конфесій), статuti яких зареєстровані у встановленому законодавством України порядку" і які "представлені в Раді своїми керівниками" [7].

Головування у Раді є почерговим серед її представників. З березня 2019 р. до тепер головує у ВРЦіРО є єпископ Римсько-Католицької Церкви в Україні, Ординарій Київсько-Житомирський **Віталій Кривицький**. Згідно з пунктом 10 положення засідання ради відбуваються не рідше одного разу на квартал.

На початок 2019 р. до складу ВРЦіРО входило сімнадцять церков та релігійних організацій (православні, католицькі, протестантські, мусульманська та іудейська) та одне міжконфесійне об'єднання.

Станом на початок 2019 р. в Україні діють 36739 релігійних організацій [4]. Безпосередньо до складу ВРЦіРО входять²:

релігійні організації

- Українська православна церква (12774 інституцій – 34,7 % від загальної кількості релігійної мережі);
- Українська православна церква Київського патріархату (5515 – 15 %);
- Українська автокефальна православна церква (1219 – 3,3 %);
- Українська греко-католицька церква (3642 – 9,9 %);
- Римо-католицька церква (1130 – 3 %);
- Всеукраїнський союз церков євангельських християн баптистів (2658 – 7,2 %);

¹ Зазначимо, що подібна згадка фігурувала в назві державного органу у справах релігій в 1944 р. – Рада у справах релігійних культів при Раді Народних Комісарів.

² Наведений список релігійних організацій вказано за конфесійним угрупованням. В дужках подана кількість релігійних об'єднань та їх відсотковий показник від загальної кількості релігійної мережі.

- Українська церква християн віри євангельської (1736 – 4,7 %);
- Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня (1041 – 2,8 %);
- Союз вільних церков християн євангельської віри України (130 – 0,3 %);
- Українська християнська євангельська церква (148 – 0,4 %);
- Закарпатська реформатська церква (118 – 0,3 %);
- Українська лютеранська церква (34 – 0,09 %);
- Німецька євангелічно-лютеранська церква України (29 – 0,07 %);
- Українська єпархія вірменської апостольської церкви (29 – 0,07 %);
- Духовне управління мусульман Криму (членство у ВРЦіРО призупинено з 24.01.2013 р.)¹;
- Духовне управління мусульман України (124 – 0,3 %);
- Об'єднання іудейських релігійних організацій України (76 – 0,2 %);

міжконфесійне об'єднання

- Українське біблійне товариство.

Отже, ВРЦіРО об'єднує (станом на початок 2019 р.) приблизно 82 %² всієї інституційної релігійної мережі країни.

Звернемо увагу, що на офіційному сайті ВРЦіРО подано наступну інформацію: "Станом на лютий 2019 року до складу ВРЦіРО входять 16 церков і релігійних організацій та 1 міжцерковна організація, серед яких православні, греко- і римсько-католицькі, протестантські та євангельські церкви, а також іудейське та мусульманське релігійні об'єднання. Отже, Рада Церков представляє більше ніж 90 % усіх релігійних організацій України" [5]. Нагадаємо, що 90 % інституцій релігійної мережі ВРЦіРО об'єднувала у 1996 році, на початок свого створення.

Зазначимо, що показники релігійної мережі не є сталими величинами і вони мають специфіку щодо своєї динаміки. Зокрема за двадцять три роки (з 1996-го до 2019 року включно) з'явилися на релігійній мапі України інші релігійні об'єднання. Отже інформація відносно 90 % щодо об'єднання у ВРЦіРО інституційної релігійної мережі є актуальна на другу половину 90-х. Та частка церков і релігійних організацій яка входить до ВРЦіРО в статистичних показниках за двадцять три роки показує тенденцію щодо її зменшення на 18 %.

Таким чином, бачимо, що ВРЦіРО подає на своєму офіційному сайті застарілу/неактуальну інформацію щодо статистичних даних інституційної мережі тих релігійних організацій, які входять до її складу, таким чином гіперболізує їх кількість.

Наведення гіперболізованої статистичної інформації притаманно не тільки для представників релігійних організацій України. В цьому контексті можна як приклад навести специфіку подачі інформації статистичних даних щодо кількості віруючих в Польщі.

¹ У 2015 р. відбулася перереєстрація Духовного управління мусульман Криму по законодавству РФ. Після перереєстрації ДУМК змінив назву і тепер (за законодавством РФ) має назву Духовне управління мусульман Криму та міста Севастополь. Станом на 1 січня 2019 року релігійні громади ДУМУ поза АР Крим представлені в Україні у Запорізькій (1 громада) та Херсонській (4 громади) областях. З часу анексії АР Крим, представник ДУМУ не бере участь у засіданнях ВРЦіРО.

² В офіційній державній статистиці інституційної мережі релігійних організацій з 2015 р. не подаються відомості про мережу релігійних організацій в Автономній Республіці Крим (у зв'язку із анексією АР Крим Російською Федерацією).

Якщо звернутися до джерел статистичної інформації про релігійну мережу Польщі, які видає Головне статистичне управління (далі ГСУ), а саме довідника "Малий статистичний щорічник Польщі" та видання "Релігійні організації, національні та етнічні об'єднання", то звертає на себе неузгодженість показників щодо кількості віруючих як домінуючої, так й інших релігійних організацій Польщі.

Зокрема, за даними, оприлюдненими ГСУ у згаданих вище довідниках, де міститься статистична інформація за 2011 р., відсоток віруючих, які ідентифікують себе із Римсько-католицькою церквою, становить 95,5 % [12] від загальної кількості населення Польщі. Зауважимо, що джерелом цих даних є Інститут статистики католицької церкви (надалі ІСКЦ), який щорічно надає відповідну інформацію ГСУ.

Також привертає увагу той факт, що ІСКЦ (як офіційна структура Римо-католицької церкви Польщі) в своїх інформаційних довідниках подає застарілу інформацію відносно даних щодо кількості населення Польщі, зазначаючи, що воно становить близько 33,4 мільйона осіб, тоді як численні критики діяльності зазначеної інституції підкреслюють, що, наприклад, "35 мільйонів мешканців Польща перевищила у 1978 році" [14]. Також за даними ГСУ, які наводяться у Малому статистичному щорічнику Польщі, станом на 2011 р. населення Польщі становило 38 538 4 тис. [12, с. 214]. Отже, надаючи занижену кількість населення Польщі, ІСКЦ таким чином штучно підвищує відсоток віруючих католицької церкви. Залишається незрозумілим, навіщо ГСУ дублювало неточну інформацію, отриману від ІСКЦ, маючи у своєму розпорядженні об'єктивні дані, за що власне і було критиковане науковцями і громадськістю. Звернемо увагу, що в подальшому ГСУ врахувало критику і наприклад у виданні 2018 року у "Статистичному щорічнику Польщі" інформація щодо відсотку кількості віруючих католицької церкви надається з урахуванням актуальних даних щодо кількості населення, що, відповідно, у 2017 році становить 93,7 % вірних католицької церкви [13, с. 198].

Таким чином, зазначаючи неактуальну на той чи інший період інформацію щодо інституційної мережі релігійних організацій у будь яких країнах, цим надається привід для різної спекуляційної інформації, пов'язаної з релігійною сферою та релігійними процесами. Це заплутує як дослідників, так і тих, хто цікавиться релігійною ситуацією, оскільки не всі володіють повною інформацією щодо статистичних джерел. Як рекомендацію для ВРЦіРО зазначимо надалі в офіційних джерелах надавати актуальну статистичну інформацію.

Далі з'ясуємо специфіку організаційної структури ВРЦіРО.

Згідно зі статутною інформацією, членство у ВРЦіРО є добровільним і Рада декларує відкритість щодо вступу до її складу нових представників. Однак практика показує, що після 2005 р. упродовж чотирнадцяти останніх років до її складу ввійшло не так багато нових членів, хоча прецеденти на вступ були від протестантських, мусульманських та іудейських організацій. Це пояснюється специфікою визначених умов процедури вступу нових членів до ВРЦіРО, оскільки згідно з пунктом 8.2.2 Положення про ВРЦіРО, питання про надання статусу члена певному релігійному об'єднанню (конфесії) вирішується чинними членами Ради шляхом консенсусу [7], тобто всі члени мають проголосувати позитивно. За цей пункт, власне, ВРЦіРО піддають критиці як представники релігійних організацій, так і експертне середовище.

Зазначимо, що одними із характеристик поліконфесійності України є достатньо велика кількість релігійних організацій які діють в межах ста релігійних напрямів,

що власне породжує високу конкурентність у відносинах між релігійними організаціями. Враховуючи ці особливості деякі релігійні організації намагаються затвердити за собою статус винятковості серед інших як в міжрелігійних/міжконфесійних, так і в державно-конфесійних відносинах, тому і лобіюють принцип консенсусу щодо прийняття тих чи інших рішень.

Зазначимо, що в 2017 р. було створено чергове міжрелігійне об'єднання – Всеукраїнська рада релігійних об'єднань (ВРРО) до складу якої частково увійшли ті релігійні організації які, свого часу, виявляли бажання увійти до складу ВРЦіРО. І у своїх статутних принципах ВРРО задекларувала: "Відкритість для представників усіх релігійних груп (а не лише авраамічних релігій), прийняття нових членів переважно більшістю голосів (а не одностайним рішенням), участь у засіданнях не лише постійних та асоційованих членів, а й гостей" [11], цими принципами ВРРО опосередковано піддає критиці специфіку принципів ВРЦіРО.

Ще в 2005 р. в організаційній структурі ВРЦіРО було створено секретаріат ради. "Секретаріат ВРЦіРО, що складається з представників кожної конфесії, створено у 2005 р. для попереднього опрацювання актуальних питань перед їх винесенням на засідання для розгляду членами Ради. Також у складі ВРЦіРО функціонують профільні групи – Комісія з питань соціального служіння, Комісія медіа служіння, Робоча група з питань респитуції майна релігійних організацій" [5].

Безпосередньо на засіданнях ВРЦіРО обговорюється питання, актуальні для релігійних організацій України, та приймаються спільні звернення до керівників держави та відповідних інституцій. Як правило, у своїх зверненнях до керівництва держави ВРЦіРО звертає увагу на найбільш актуальні проблеми, що виникають у сфері діяльності релігійних організацій і які потребують спільного опрацювання (наприклад, див.: [1; 2]), ці питання в більшості стосуються в позиції від ВРЦіРО стосовно отримання релігійними організаціями певних преференцій порівняно з іншими інститутами громадянського суспільства, наприклад, збільшення пільг, імплементації релігійно-етичних норм до законодавства та посилення присутності релігійних організацій у публічній сфері.

Як приклад наведемо деякі з питань які порушувала ВРЦіРО у своїх зверненнях: "1. Активізувати діяльність Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій при Кабінеті Міністрів України задля вирішення окремих проблемних питань, означених у цьому Переліку, а також регіональних рад Церков і релігійних організацій при обласних державних адміністраціях. 2. Відновити механізм оперативних міжвідомчих узгоджень під час надання вантажам із гуманітарною допомогою належного офіційного статусу, який було ліквідовано разом із Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України. 3. Спростити документообіг під час здійснення благодійної діяльності серед малозабезпечених верств населення, безпритульних дітей і осіб без постійного місця проживання. 4. Надати сприяння у проведенні зустрічей із Міністром юстиції України, Міністром закордонних справ України та Міністром доходів і зборів України з питань вдосконалення законодавства та правозастосовчої практики, пов'язаної з діяльністю релігійних організацій, а також налагодження постійного діалогу з Церквами і релігійними організаціями" [1; 2, с. 42].

Тут доцільним буде провести кореляцію з пропозиціями інституцій релігійних організацій щодо думки населення відносно ставлення до цих пропозицій. Згідно з результатами соціологічного опитування Центру Разумкова проведеного у 2018 р., більшість респондентів у питанні щодо надання Церквам і релігійним організаціям податкових та інших пільг, то необхідно

зазначити, що більшість (42 %) вважають, що "держава має ставитися до релігійних організацій так само, як і до інших громадських організацій", тобто не надавати їм жодних пільг [9, с. 10].

Треба зазначити, що періодично відбуваються офіційні зустрічі представників ВРЦіРО з першими особами держави, також уповноважені представники ВРЦіРО на паритетних засадах входять до громадських консультативно-дорадчих органів у сфері державно-конфесійних відносин при центральних та регіональних органах виконавчої державної влади в Україні. Це значною мірою сприяє налагодженню конструктивного дискурсу у державно-конфесійній сфері.

Зазначимо, що ініціатива такої співпраці та включеності на громадських засадах уповноважених представників релігійних організацій до консультативно-дорадчих органів, які діють при органах державної влади виходила від релігійної спільноти.

Наприклад, саме за ініціативою представників ВРЦіРО такі консультативно-дорадчі органи (існування яких у виконавчій гілці влади передбачено Конституцією України) було утворено при Міністерстві освіти і науки України (2008 р.), Міністерстві охорони здоров'я України (2008 р.), Міністерстві оборони України (2009 р.), Міністерстві закордонних справ (2015 р.). Основна ідея механізму їх діяльності є принцип паритетності при формуванні складу відповідних органів від держави та релігійних організацій.

Однак не завжди під час формування таких консультативно-дорадчих органів принцип паритетності зберігається в міжрелігійній сфері, оскільки в деяких випадках не представники ВРЦіРО не могли увійти у склад таких структур.

Незважаючи на деякі моменти, що піддаються критиці, загалом аналіз діяльності цих консультативно-дорадчих органів демонструє рівень їх ефективності зрушень у сферах прийняття владними структурами важливих рішень для діяльності релігійних організацій. Власне, практика діяльності цих консультативно-дорадчих органів показує, що вони на сьогодні є одним з дієвих майданчиків спільної платформи для співпраці державних та релігійних інституцій. У такий спосіб, відбувається поступове спорадичне посилення, за ініціативою ВРЦіРО представлення деяких релігійних організацій при державних інституціях України.

Загалом діяльність ВРЦіРО можна охарактеризувати як плідну та активну, що приносить позитивні результати для діяльності релігійних інституцій.

Також "Члени Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій проводять регулярні робочі зустрічі з Президентом України, Прем'єр-міністром України, керівництвом профільних міністерств та парламентських фракцій" [5]. Зазначимо, що такі зустрічі відбувалися з: Президентом В. Ющенком, В. Януковичем, П. Порошенком, В. Зеленським; Прем'єр-міністрами Ю. Тимошенко, А. Яценюком, В. Гройсманом.

4 грудня 2019 року відбулася зустріч Президента В. Зеленського та представників релігійних організацій. Необхідно зазначити, що за своїм форматом ця зустріч передбачала, щоб з боку релігійної спільноти були присутні не виключно члени ВРЦіРО, а також члени інших міжрелігійних об'єднань (ВРРО) і релігійних організацій (мусульманських, іудейських), що не входять в жодне міжрелігійне об'єднання. Цей формат забезпечує залучення до дискурсу з представниками держави зі сторони релігійних організацій більш широкого кола суб'єктів, які хоч частково але репрезентують ті 7 % релігійної спільноти, яка досить довгий час була поза полем державно-конфесійного дискурсу.

Безпосередньо на зустрічі було акцентовано увагу "на неприпустимості переслідування вірян різних кон-

фесій на окупованих територіях Донбасу та Криму, а також судових рішень про ліквідацію культових споруд ... необхідності співпраці для підтримки безпеки всередині країни [8] тощо.

Наразі потрібно враховувати, що події кінця 2013 та 2014–2019 рр. посилювали в Україні міжконфесійні протистояння (міжправославні майнові суперечки, дроблення релігійних спільнот традиційного протестантизму, внутрішні суперечності в іудаїзмі та ісламі, суперечності між традиційними і новітніми релігійними утвореннями тощо), поглибили рівень конфліктогенності релігійного середовища та, окрім уже наявних (реституційні питання тощо), ще й додали додаткових проблемних питань державно-релігійного комплексу (легітимізація діяльності релігійних організацій в окупованій АРК, утворення інституцій капеланства з збройних сил України, питання проходження альтернативної служби віруючих в окремих конфесіях, порушення основоположних прав людини в анексованих і окупованих територіях тощо).

Розв'язання системи окреслених вище проблем, у свою чергу, потребує комплексного підходу, а також злагодженої, конструктивної, консолідованої співпраці на всіх можливих рівнях між державними та релігійними інституціями.

Отже, на сьогодні в умовах складної соціально-політичної ситуації в державі, підвищеного ризику конфліктогенності в релігійному середовищі, у зв'язку з накопиченням додаткових проблемних питань у сфері державно-конфесійних відносин, збільшенням звернень представників релігійних організацій до державних структур щодо вирішення нагальних питань актуалізується новий формат співпраці представників державних і релігійних інституцій та представників міжрелігійних об'єднань між собою.

Зазначене надасть можливість: поглиблення співпраці між державними та релігійними інституціями у сфері державно-конфесійних відносин; оперативного інформування релігійними організаціями державних інституцій щодо актуальних проблемних питань діяльності релігійних організацій; нагального та конструктивного реагування профільного державного органу щодо можливості вирішення поточних питань державно-конфесійного комплексу; напрацювання спільними зусиллями ефективних механізмів щодо вирішення проблемних питань у сфері діяльності релігійних організацій.

Враховуючи вищезазначені позитивні та критичні моменти діяльності ВРЦіРО необхідно констатувати, що ця рада від моменту свого створення до теперішнього часу, є найбільшим інституційним міжрелігійним об'єднанням та водночас одним із найвпливовіших суб'єктів у державно-конфесійних відносинах з боку релігійної спільноти в Україні.

Список використаних джерел:

1. Додаток до листа від 23.04.2013 р. Перелік актуальних питань державно-конфесійних відносин в Україні [Електронний ресурс] // Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/206-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-do-prezydenta-ukrayiny-vfyanukovycha> (Дата звернення: 09.12.2019).
2. Заява ВРЦіРО щодо недопустимості порушення принципу автономності релігійних організацій // Держава і церква в Україні-2019: підсумки року і перспективи розвитку відносин (інформаційні матеріали). – К., 2019. – 70 с.
3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України / Редакція від 01.01.1996, підстава – 498/95-ВР [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/987-12/ed19960101?lang=uk> (Дата звернення: 09.12.2019).
4. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2019 року (Форма №1) / [затверджено наказом Міністерства культури України від 29 березня 2019 р. № 257]. – К. [б.в.], 2019. – 42 с.
5. Інформація про ВРЦіРО // Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/council/info> (Дата звернення: 09.12.2019).

6. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій // Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій : Збірник офіційних документів. – К. [б.в.]. – 101 с.

7. Положення про Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій [Електронний ресурс] // Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <http://vrciro.org.ua/ua/documents/13-polozhennya-pro-radu> (Дата звернення: 09.12.2019).

8. Президент зустрівся з представниками церков і релігійних організацій України [Електронний ресурс] // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: https://www.president.gov.ua/news/prezident-zustrivsvya-z-predstavnikami-cerkov-i-religijnih-or-58725?fbclid=IwAR2Pu2UCf9YmVih-2d_lh_Ee6ykgNqL374y0VTB7TJfXO1wxgdKXfRAE (Дата звернення: 09.12.2019).

9. Релігія і Церква в українському суспільстві: соціологічне дослідження-2018 // Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр. (інформаційні матеріали). – К., 2018. – 78 с.

10. Решетніков Ю. Хто і навіщо буде управляти / Ю. Решетніков // Бюлетень релігійної інформації. – 2006. – № 12 (146). – С. 8–11.

11. У державі не має бути "улюбленців" серед релігійних організацій: створено всеукраїнську раду релігійних об'єднань [Електронний ресурс] // Духовне управління мусульман України. – Режим доступу: <http://umma.in.ua/ua/node/1730> (дата звернення: 09.12.2019).

12. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012 / red. H. Dmochowska. – Warszawa : ROK LXXII. – 899 s.

13. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018 / pod kierunkiem Renaty Bielak. – Warszawa : ROK LXXII. – 915 s.

14. GUS: 33,399,328 ochrzczonych katolików, własnych deklaracji brak [Electronic resource] // Wystep.pl. – Mode of access: <http://wystap.pl/gus-33399328-ochrzczonych-katolikow/> (Дата звернення: 09.12.2019).

References:

1. Dodatok do lysta vid 23.04.2013 r. Perelik aktualnykh pytanj derzhavno-konfesijnykh vidnosyn v Ukraini [Elektronnyj resurs] // Vseukrajinsjka Rada Cerkov i religijnykh organizacij. Oficijne internet-predstavnyctvo. – Rezhym dostupu: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/206-zvernennya-vseukrayinskoyi-rady-cerkov-do-prezydenta-ukrayiny-vfyanukovycha> (Data zvernennja: 09.12.2019).
2. Zajava VRCIRO shhodo nedopustymosti porushennja pryncypu avtonomnosti religijnykh orghanizacij // Derzhava i cerkva v Ukraini-2019: pidsumky roku i perspektivy rozvytku vidnosyn (informacijni materialy). – K., 2019. – 70 s.
3. Pro svobodu sovisti ta religijni orghanizaciji : Zakon Ukrainy / Redakcija vid 01.01.1996, pidstava – 498/95-VR [Elektronnyj resurs] // Zakonodavstvo Ukrainy. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/987-12/ed19960101?lang=uk> (Data zvernennja: 09.12.2019).
4. Zvit pro mereshu cerkov i religijnykh orghanizacij v Ukraini stanom na 1 sichnja 2019 roku (Forma #1) / [zatverdzheno nakazom Ministerstva kuljturny Ukrainy vid 29 bereznja 2019 r. # 257]. – K. [b.v.], 2019. – 42 s.
5. Informacija pro VRCIRO // Vseukrajinsjka Rada Cerkov i religijnykh orghanizacij. Oficijne internet-predstavnyctvo [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vrciro.org.ua/ua/council/info> (Data zvernennja: 09.12.2019).
6. Polozhennja pro Vseukrajinsjku Radu Cerkov i religijnykh orghanizacij // Vseukrajinsjka Rada Cerkov i religijnykh orghanizacij : Zbirnyk oficijnykh dokumentiv. – K. [b.v.]. – 101 p.
7. Polozhennja pro Vseukrajinsjku Radu Cerkov i religijnykh orghanizacij [Elektronnyj resurs] // Vseukrajinsjka Rada Cerkov i religijnykh orghanizacij. Oficijne internet-predstavnyctvo. – Rezhym dostupu: <http://vrciro.org.ua/ua/documents/13-polozhennya-pro-radu> (Data zvernennja: 09.12.2019).
8. Prezydent zustrivsvja z predstavnykamy cerkov i religijnykh orghanizacij Ukrainy [Elektronnyj resurs] // Prezydent Ukrainy. Oficijne internet-predstavnyctvo. – Rezhym dostupu: https://www.president.gov.ua/news/prezident-zustrivsvya-z-predstavnikami-cerkov-i-religijnih-or-58725?fbclid=IwAR2Pu2UCf9YmVih-2d_lh_Ee6ykgNqL374y0VTB7TJfXO1wxgdKXfRAE (Data zvernennja: 09.12.2019).
9. Religija i Cerkva v ukrajinsjkomu suspiljstvi: sociologichne doslidzhennja-2018 // Osoblyvosti religijnogho i cerkovno-religijnogho samovyznachennja ukrajinsjkykh ghromadjan: tendenciji 2010–2018 rr. (informacijni materialy). – K., 2018. – 78 p.
10. Reshetnikov Ju. Khto i navishho bude upravljaty / Ju. Reshetnikov // Bjuleten religijnoji informaciji. – 2006. – # 12 (146). – pp. 8–11.
11. U derzhavy ne maje buty "uljublenciv" sered religijnykh orghanizacij: stvoreno vseukrajinsjku radu religijnykh ob'jednanj [Elektronnyj resurs] // Dukhovne upravlinnja musulman Ukrainy. – Rezhym dopusku: <http://umma.in.ua/ua/node/1730> (data zvernennja: 09.12.2019).
12. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2012 / red. H. Dmochowska. – Warszawa : ROK LXXII. – 899 p.
13. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2018 / pod kierunkiem Renaty Bielak. – Warszawa : ROK LXXII. – 915 p.
14. GUS: 33,399,328 ochrzczonych katolików, własnych deklaracji brak [Electronic resource] // Wystep.pl. – Mode of access: <http://wystap.pl/gus-33399328-ochrzczonych-katolikow/> (Data zvernennja: 09.12.2019).

Л. Д. Владыченко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СОВЕТ ЦЕРКВЕЙ И РЕЛИГИОЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ – БОЛЕЕ ДВАДЦАТИ ЛЕТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ДОСТИЖЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Рассмотрена специфика институциональной сферы межрелигиозных и межконфессиональных отношений в Украине. Освещены предпосылки возникновения одного из межрелигиозных объединений в Украине – Всеукраинского совета церквей и религиозных организаций. Осуществлен обзор структуры и уставных документов ВСЦиРО. Исследована специфика деятельности и особенности организационной структуры этого Совета. Проанализировано сотрудничество Совета с государственными учреждениями и выделены проблемные аспекты межконфессиональной и государственно-конфессиональной сферах.

Ключевые слова: Всеукраинский совет церквей и религиозных организаций, межрелигиозные объединения, межрелигиозные и межконфессиональные отношения, религиозные организации государственно-конфессиональные отношения.

Larysa Dmytrivna Vladychenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE ALL-UKRAINIAN COUNCIL OF CHURCHES AND RELIGIOUS ORGANIZATIONS. OVER TWENTY YEARS OF OPERATION: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS

This article reviews the specificity of the institutional area of interreligious and interconfessional relations in Ukraine. It highlights the preconditions for the emergence of one of the interreligious associations of Ukraine – the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations. The structure and the statutory documents of the AUCCRO are reviewed in the article. The author investigates the specifics of the activity and peculiarities of the organizational structure of the Council. The Council's cooperation with state institutions is analyzed and the problematic aspects of the interconfessional and state-confessional spheres are identified.

Two periods in the existence of the AUCCRO are highlighted in the article: from 1996 to 2004 and from 2005 to the present. Particular attention is given to the prerequisites and the possibility of the emergence of the AUCCRO in correlation to the cooperation with the State body of Ukraine for religious affairs in the context of the current religious situation and interreligious/interconfessional relations at the beginning of Ukraine's independence. The formation of the AUCCRO under the central executive authority was prompted by the need to resolve property conflicts among religious organizations. The AUCCRO facilitated the dialogue between the authorities and religious organizations and involved representatives of the religious community in solving the problematic issues of the interconfessional state-religious complex at that time.

The article draws attention to the change of the organizational form of the AUCCRO after the political changes in the country in 2004 and the reduction of the status of the State body of Ukraine for religious affairs.

The AUCCRO has been acquiring a new format of activity, which is specified in the Regulation on the AUCCRO, since 2005. Attention is drawn to some of the inaccuracies of the statistical nature and internal organization of the AUCCRO, which is criticized by other religious communities.

The practical activities of the AUCCRO and the organizational mechanism of its activity are analyzed. The author emphasizes on the topical issues for the religious community that AUCCRO raises in its appeals to the government officials.

The AUCCRO's mechanism of the cooperation with the state authorities through the formation and further activity of the advisory bodies of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Ministry of Defense of Ukraine, the Ministry of Health of Ukraine, the Ministry of Foreign Affairs, and the penitentiary system is shown.

Key words: the All-Ukrainian Council of Churches and Religious Organizations, inter-religious associations, inter-religious and inter-confessional relations, religious organizations, state-confessional relations.

УДК 130.2:23

DOI:10.17721/sophia.2019.14.2

Т. В. Гаврилук, д-р філос. наук, доц.

Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, Україна

ORCID 0000-0002-8525-9470

tatianagavrylyk@gmail.com

КУЛЬТУРОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРАВОСЛАВНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ГРЕЦЬКОГО БОГОСЛОВА ХРИСОСТОМОСА СТАМУЛІСА

Досліджено новітнє розуміння місця і ролі культури в християнській антропології. Автор виходить із відсутності перекладу робіт Хрисостомоса Стамуліса та відсутність в середовищі українських релігієзнавців та богословів уявлень про діапазон трансформації основоположних ідей православної теології в сучасній грецькій теологічній думці. З'ясовано місце та роль культури в трансформаціях сучасної грецької православної антропології. Доведено, що новітній підхід до розуміння культури як вияву божественного в людині надає православній антропології нових векторів розвитку. Культура, у всіх формах її прояву, постає не лише формою духовного світського буття, а глибинною сутністю людини, одним із аспектів образу та подоби Бога, що і спонукає людину до виходу за межі буденності, через здатність захоплюватись Красою, до стану Любові.

Ключові слова: православна антропологія, культура, Хрисостомос Стамуліс, першорідний гріх, спасіння, розум, свобода, творчість, любов.

Вступ. Православ'я більшістю дослідників розглядається як найбільш консервативна традиційна течія християнства. Перебуваючі в певній опозиції до проблем та процесів секуляризованого світу, воно, як правило, пропонує власні форми та способи діалогу з ним, більшою мірою акцентуючи увагу на вже давно проголошені істини. У зв'язку з цим, поява теології, яка намагається вийти за межі усталених правил, безумовно є подією, яка заслуговує на увагу. Заклик сучасного грецького богослова Хрисостомоса Стамуліса "вперед, Отці" лунає на протипагу домінуванню неопатристики з її гаслом "назад до Отців", що задає новітній напрям розвитку як православної теології загалом, так і православної антропології.

Мета. Із урахуванням вище наведеного, метою статті є виявлення новітнього розуміння місця і ролі культури в християнській антропології на прикладі теології Хрисостомоса Стамуліса.

Виклад основного матеріалу. Напрямок теологічних пошуків Хрисостомоса Стамуліса¹ водночас і складно, і просто визначити. Складно тому, що діапазон його міркувань досить широкий і його теологію можна визначити і як естетичну теологію, і як теологію діалогу, і як нарративну теологію, і перелік можна продовжити. Водночас тема, яка розкривається в такому широкому діапазоні підходів є одна – людина перед Богом. Людина, яка оточена різноманітними зв'язками, в сутності своїй направлена на один пошук – пошук Бога, пошук основ свого буття.

Цей пошук для грецького богослова не може бути вичерпаний догматами Церкви. І ті питання, які виходять за межі догматів, спонукають людину до живого

¹ Хрисостомос Стамуліс – сучасний грецький богослов, професор теологічного факультету університету імені Арістотеля в місті Салоніки.